

päätöstä perusteltuna. Hän väittää Libetin tuloksien sopivan yhtä hyvin yhteen sen kanssa, että F_1 on välttämättömän kausaalinen ehto M :lle, joka puolestaan aiheuttaa F_2 :n.

Pohjimmiltaan kaikki Swinburnen tarkastelema mentaalisen kausaation kritiikki tukeutuu teesiin fyysikaalisen kausaalisesta sulkeutuneisuudesta (FKS). Lyhyesti sanottuna FKS väittää, että fyysikaalisilla tapahtumilla on vain fyysikaalisia syitä. Näin mentaalinen kausaatio katsotaan mahdottomaksi. Swinburne kuitenkin väittää, ettei FKS:ää voi koskaan oikeuttaa, sillä se edellyttäisi FKS:n olettamista epätodeksi. Swinburne esittää useita perusteita väitteelleen. Yksinkertaisena esimerkkinä toimikoon seuraava. Libet-tyylinen FKS:n perustelu käyttää evidenssinä henkilöiden todistuksia intentioistaan. Tämä käy sopivasta evidenssistä vain sillä ehdolla, että henkilöllä on intentio antaa todenmukainen todistus intentiostaan. FKS:n mukaan tällainen intentio ei kuitenkaan voi aiheuttaa todistuksen antamista, koska se olisi osoitus mentaalisestä kausaatiosta. Siten ihmisten todistukset intentioistaan käyvät evidenssistä Libet-tyylisessä perustelussa FKS:n puolesta vain, jos FKS oletetaan epätodeksi. Swinburnen mukaan yhtäkään teoriaa ei voi uskoa oikeutetusti tällaisin perustein.

Swinburne pitää ihmispersonaa puhtaana mentaalisena substanssina, jota hän kutsuu sieluksi. Hän väittää, että sielu yksilöi persoonan eli sielu kantaa persoonan "tämyyttä" (*haecceitas*). Vastoin eräiden filosofien käsityksiä näin on hänen mukaansa ajateltava, koska tavanomaiset mentaaliset tai fyysikaaliset ominaisuudet ja niiden oikeanlainen jatkuvuus eivät riitä yksilöimään ihmispersonaa. Swinburne pitää esimerkiksi mahdollisena, että minun sijastani maailmassa olisi elänyt historiani ja mentaalisten ja fyysikaalisten ominaisuuksieni osalta täsmälleen identtinen henkilö, joka kuitenkin olisi jokin toinen perso-

na kuin minä. Vastaavasti Swinburne väittää, että persoonani voi pysyä samana, vaikka ajan kuluessa kaikki fyysikaaliset ja mentaaliset ominaisuuteni, erityisesti muistoni, vaihtuisivat toisiksi.

Koska Swinburne katsoo, ettei fyysikaalisen ruumiin oikeanlainen jatkuvuus ole ehto persoonan samuudelle ja etteivät mentaaliset tapahtumat supervenioi fyysikaalisia tapahtumia, voi persoona hänen mukaansa menettää kaikki koskeuksensa fyysikaaliseen maailmaan ja silti kyetä mentaaliin toimintoihin. Toisin sanoen Swinburne väittää, että sielu mentaalisena substanssina voi jatkaa olemassaoloaan ilman fyysikaalista ruumista. Tästä huolimatta hän toteaa, että lisää evidenssiä vaaditaan, jotta voitaisiin uskoa oikeutetusti sielun jatkavan olemassaoloa ruumiin tai aivojen kuoleman jälkeen.

Fysikalisteja Swinburnen substanssidualismin puolustus ei välttämättä vakuuta. Yhtenä yleisenä Swinburnen argumentoinnin ongelmana voi mainita hänen keskeisten teesiensä puolesta esittämät mahdollisuusväittämät: ne voi perustellusti problematisoida. Swinburnen näkemysten arviointi vaatii kuitenkin huomattavasti syvällisempää analyysia, ja hänen kirjansa sisältää pohdinnan arvoisia haasteita fysikalisteille.

DAN-JOHAN EKLUND
TEOL. TRI., HELSINKI

ROGER S. GOTTLIEB
Spirituality: What It Is and Why It Matters. Oxford: Oxford University Press. 241 s.

Roger S. Gottlieb'n *Spirituality: What It Is and Why It Matters* on sujuvasti kirjoitettu sukellus aikamme henkisyteen, jonka siteet perinteisiin uskontokuntiin ovat muuttuneet yh-

tä aikaa sekä väljemmiksi että moninaisemmiksi. Gottlieb on amerikkalainen filosofian professori, jonka aiempi tuotanto on käsitellyt muun muassa marxilaisuuden historiaa ja ekohengellisyttä. Vaikka teoksen on kustantanut Oxford University Press, kirja ei ole tyyppillinen tieteellinen johdatus henkisyteen ilmiönä. Se on kirjoittajansa henkilökohtainen puheenvuoro, jossa hän hahmottelee pluralistista, ei-tunnustuksellista uushenkisyyden muotoa vastineeksi länsimaisen nykyihmisen hengelliseen kaipuuseen. Gottlieb tuo selvästi esiin oman hengellisen polkunsä, joka on vienyt hänet "laimeasta reformijuutalaisuudesta" eklektiseen mutta sitoutuneeseen henkisyteen. Omakohtainen näkökulma on tietoinen valinta, jota kirjailija perustelee sillä, että yksilön sisäinen elämä ja kasvu ovat henkisyden ydinaluetta.

Teoksen perustava jako kulkee perinteisen "uskonnon" (religion) ja modernin "henkisyden" tai "hengellisuuden" (spirituality) välillä. Vaikka Gottlieb esittää, että henkisyttä on aina esiintynyt uskonnollisten traditioiden sisällä, ja eklektinen uushenkisyys polveutuu järjestäytyneistä uskonnoista, teos käsittelee ennen kaikkea niiden ihmisten spiritualiteettia, jotka kuvailevat vakaumustaan usein kuullulla fraasilla "spiritual but not religious". Asetelma johtaa kysymään, mitä ovat "henkisyys" ja "uskonnollisuus" ja mikä on uskonnottoman henkisyden sisältö.

Gottlieb'in henkisyys-käsitteen ytimessä ovat "henkiset hyveet" (spiritual virtues), jotka hänen mukaansa ilmenevät melko samanlaisina erilaisissa maailmankatsomuksellisissa traditioissa huolimatta siitä, että traditioiden opillinen ja metafyyminen sisältö vaihtelevat. Hyveiden joukkoon kuuluvat "mindfulness" ja tietoisuus, hyväksyntä ja mielenrenteytyminen, kiitollisuus ja anteliaisuus sekä myötätunto ja rakastava yhteys toisiin ihmisiin, luontoon ja Jumalaan. Jumalan olemassaolon olettami-

nen ei ole Gottlieb in viitekehyses- sä välttämätöntä – kirjailija itse tun- nustautuu ei-teistisen henkisyuden harjoittajaksi – mutta henkisyteen voi sisältyä myös usko korkeampaan voimaan. Gottlieb pyrkii havainnol- listamaan henkisten hyveiden sisäl- töä esittelemällä laajan ja melko sat- tumanvaraisen otannan uskonnolli- sia ja filosofisia tekstejä, jotka pai- nottavat hyveiden merkitystä. Sävy on universalistinen ja optimistinen: kirjailija esittää, että hyveiden meta- fyysisellä tai historiallisella konteks- tilla on lopulta vähän merkitystä. Nykyihminen voi huoletta irrottaa hyveopetuksen alkuperäiskonteks- tistaan ja sitoutua hyveiden harjoit- tamiseen sitoutumatta niiden opilli- siin taustaoletuksiin.

Gottlieb in mukaan henkisyys on nykyihmiselle merkityksellistä ja kor- vaamatonta siksi, että edellä maini- tut hyveet ovat ainoa tie kestävään tyytyväisyyteen ja hyvyyteen elä- män pyörteiden keskellä. Lisäksi ne hyödyttävät yksilöä ja häntä ympä- röivää yhteisöä. Fokus on elämän- tavassa ja toistuvassa, kurinalaisessa harjoittelussa, ei metafysiikassa tai lupauksissa tuonpuoleisista pal- kinnoista.

Mitä sitten on ”uskonnollisuus”? Gottlieb lukee uskontojen ominais- piirteeksi käsityksen yhdestä totuu- desta, jota uskonnolliset auktoriteet- it ja instituutiot vartioivat. Uskonto määrittelee yksilön identiteetin ul- kopuolelta, eikä yksilö itse voi arvi- oida uskonnollisten oppien ja käy- täntöjen relevanssia joutumatta yh- teisön sanktioiden kohteeksi. Us- konnon perusongelmana on siis tiukka normatiivisuus, joka pahim- millaan tukahduttaa yksilön hen- gellisen kasvun. Samalla se johtaa käsitykseen oman yhteisön erityis- asemasta, jota puolustetaan ver- baalisesti tai jopa väkivallan keinoin. Lisäksi perinteisiä uskontoja luon- nehtii Gottlieb in mukaan kiinnostus oppiin ja metafysiikkaan. Siinä mis- sä henkisyys korostaa tämänpuolis- ta elämäntapaa, uskonnollisuus kur- kottaa kohti tuonpuoleista, josta us-

konnon harjoittaja esittää eksklusii- visia totuusväitteitä pystymättä kui- tenkaan todistamaan niitä.

Vaikka uushenkisyys ammentaa perinteisistä uskonnoista, Gottlieb esittää, että se tuo mukanaan myös radikaalin perspektiivin muutoksen: uushenkisyys hylkää ilmoituksen kir- jaimellisen totuuden, totuuden eks- klusiivisuuden ja ajatuksen, ettei yksilö voi määrittää tai arvioida totuu- ta. Hengellisen elämän ”totuudelli- suuden” mittapuuksi nousee yksilön sisäinen kasvu. Sitä vasten arvioi- daan uskonnollisten käsitysten, ritua- alien ja pyhien kirjoitusten merki- tys. Mikäli kirjoitukset, opit ja erilai- set käytännöt eivät ruoki henkisten hyveiden kehitystä yksilössä, hänel- lä ei ole syytä omaksua niitä. Tradi- tio ei siis enää määritä yksilön paik- ka, vaan tradition arvo määritellään yksilön perspektiivistä. Siirrytään yksilökeskeiseen ja pluralistiseen hen- genelämään, joka ei sitoudu yhteen totuuteen, tunnustukseen tai kirjoj- tuskokoelmaan.

Gottlieb väittää, että henkisyys ei oikein ymmärrettyinä johda hah- mottomaan ”kaikki käy” -asentee- seen. Hänen mukaansa henkisten hyveiden tavoittelu vaatii kurinalai- suutta eikä mikä tahansa toimin- ta johda tavoiteltuun päämäärään, vaikka tapa, jolla päämäärä saavute- taan, on sinänsä yksilön valittavissa. Gottlieb toteaaakin, ettei uskonnol- lisuuden ja henkisyuden perusero ole sallivuudessa itsessään vaan sii- nä, mitä sallitaan. Siinä missä uskon- nollinen ihminen sitoutuu ehdotto- miin metafysiisiin väitteisiin, henki- nen ihminen pitää tiettyjä moraalii- käsityksiä luovuttamattomina.

On aiheellista kysyä, missä mää- rin Gottlieb in tekemä erottelu us- konnon ja henkisyuden välillä on perusteltu. Kirjailija tekee toistu- vasti jyrkkiä ja väkinäisiä rajanve- toja yhtäältä hyveiden ja toisaalta opin, metafysiikan ja myyttien vä- lillille. Hän ei pohdi, miten viimeksi mainitut vaikuttavat eettisen ajatte- lun muotoutumiseen tai inspiroivat hyveiden harjoittamiseen. Esittäes-

sään, että menneiden aikojen hen- kisesti orientoituneet mutta uskon- tokuntiin sitoutuneet ihmiset ovat keskittyneet ennen kaikkea hyvei- siin metafysiikan sijaan, Gottlieb jät- tää huomiotta suuren joukon ajat- telijoita, jotka ovat olleet yhtä aikaa kiinnostuneita sekä yksilön sisäises- tä kasvusta että uskonnollista yhtei- söä sitovista opillisista ja metafysi- sistä käsitteistä.

Edelleen voi kysyä, onko uushen- kisyys tosiaan niin vapaata norma- tiivisista ja metafysisistä rakennel- mista kuin Gottlieb antaa ymmär- tää. Jo ajatus yhteisestä ihmisyy- destä, jonka kehittämiseen henkiset hyveet tähtäävät, saa kysymään, mi- ten tuon ihmisyyden sisältö voidaan tuntea ja kuka sen saa määrittää. Toi- sinaan Gottlieb myös viittaa myön- teisesti käsitteisiin, joiden sisältö on kiistatta metafyyminen, esimerkiksi energia-chakrat joogaharjoitusten yhteydessä.

Teoksen suurimmaksi ongel- maksi nousee kontekstittomuus, jo- ka koskee sekä Gottlieb in kuvaamaa uushenkisyyttä että teosta itseään. Kirjoittaja ei juuri pohdi, mitä ”aja- tonta viisautta” ilmentäville elemen- teille tapahtuu, kun ne omaksutaan uskonnollisista järjestelmistä osak- si väljää ja eklektistä uushenkisyyt- tä. Hän vakuuttaa innokkaasti, että siirtymä on mahdollinen ja luonte- va. Epäilijöille hän vastaa, että jat- kuvuus perinteisen ja uuden hen- kisyuden välillä on jätettävä yksilön arvioitavaksi. Jos oman aikamme yksilölle on merkityksellistä miel- tää itsensä tietyn tradition jatkajak- si, häntä on turha syyttää anakronis- mista, vaikka hän tulkitseisikin hen- gellistä sisältöä eri tavalla kuin tra- dition aiemmat edustajat. Gottlieb vertaa henkisyyttä esimerkiksi maa- laustaiteeseen, jossa hyvinkin erilai- set taiteilijat voivat olla samalla jat- kumolla ja myöhempi voi johtaa juurensa aiemmasta, vaikkei aiem- pi olisi hänen taidettaan ymmärtä- nytkään. Näkemys ei kuitenkaan ota huomioon, etteivät uushenkisyuden ”esimuodot” ole pelkästään historial-

lisiä. Valikoivaa omaksumista tapahtuu myös horisontaalisesti kulttuurista toiseen.

Koska Gottlieb'in kuvaaman henkisyiden ytimessä on länsimainen ihminen, omaksumista olisi syytä pohtia myös kriittisesti kulttuurisen appropriatian näkökulmasta. Mitä ongelmia liittyy siihen, että länsimainen ihminen katsoo oikeudekseen valita tiettyjä elementtejä vieraasta traditiosta ilman kiinnostusta alkuperäiskontekstiin ja sen merkitysmailmaan? Liittyykö lainaamiseen väistämättä ajatus läntisen uushenkisyyden paremmuudesta perinteiseen uskonnollisuuteen verrattuna?

Kontekstittomuus ulottuu myös kirjailijan omaan positioon, vaikka hän toistuvasti korostaa kirjoittavansa oman aikansa ilmiöstä. Lukuun ottamatta lyhyitä viittauksia Lockeen ja Kierkegaardiin, Gottlieb ei juuri pyri sijoittamaan omaa analyysiaan ideologiselle jatkumolle tai peilaamaan sitä aiempaan kirjallisuuteen. Syntyy vaikutelma, että näkökulma on uusi ja tuore. Gottlieb'in analyysiä ohjaavat taustaoletukset sisältävät kuitenkin kaikuja menneiltä vuosikymmeniltä, jopa menneiltä vuosisadoilta. Immanentin ja eettispainotteisen uskonnollisuuden korostus, ajattoman viisauden erotteleminen metafyyfisistä ja mytologisista elementeistä, käsitys tieteen yksiselitteisestä objektiivisuudesta sekä vahva edistysusko, jossa vanhemmista kulttuurimuodoista kuoriutuu uusia ja parempia, liittävät Gottlieb'in 1700–1900-lukujen uskontokeskusteluun, jonka argumentteja on sittemmin useilla tahoilla kritisoitu. Kontekstisokeus itessään osoittaa, että Gottlieb'in lähestymistapa on monin paikoin pikemminkin moderni kuin postmoderni.

Vaikka teos ei mielestäni tarjoa riittävän kriittistä ja historiallisen positionsa tunnistavaa johdantoa henkisytyteen ilmiönä, se on kuitenkin suorapuheinen ja tunnistettava kuvaus monen länsimaisen ihmisen hengellisestä etsinnästä. Teoksella

lienee eniten annettavaa niille, jotka jo lähtökohtaisesti kokevat useasta lähteestä ammentavan uushenkisyyden itselleen läheiseksi.

SIIRI TOIVIAINEN
TEOL. MAIST., DURHAM

JOSPEH P. LAYCOCK
Dangerous Games: What the Moral Panic over Role-Playing Games Says about Play, Religion, and Imagined Worlds. Oakland: University of California Press 2015. 349 s.

Puheet fantasiakirjallisuuden tai roolipelaamisen vaaroista nousevat ajoittain esiin julkisessa ja populaarissa mediakeskustelussa. Joseph P. Laycock esittää, että ilmiö on saanut alkunsa muun muassa yhdysvaltalaisen kristillisen oikeiston avauksista, joiden tavoitteena on tuomita ja pysäyttää fantasiaviihde. Keskustelutavan juuret ovat Yhdysvaltojen populaarikulttuurin historian ja lainsäädännön monisyisessä vyödyssä, jota teos yksityiskohtaisesti avaa. Aihe liittyy ajankohtaisesti uskontotieteessä käytävään keskusteluun uskonnosta populaarikulttuurissa, uskonnon implisiittisestä merkityksestä ja uskonnollisesta pluralismista. Kirjoittaja esittää yhden syyn siihen, miksi fantasiaviihteen ja uskonnon vastakkainasettelu voi olla pitämätön.

Moraalipaniikiksi nimetyn keskustelutavan takana vaikuttivat kristillisen oikeiston keskustelijat, jotka Laycock nimeää moraaliyrittäjiksi (moral entrepreneurs tai claims makers). Muutaman vuosikymmenen mittainen moraalipaniikki tuli nähtäväksi uhkaa ja vaaraa sellaisissa yhteyksissä, joissa sitä ei suoranaisesti ollut. Fantasiapeliin mielikuvitusmaailmat ovat tarjonneet monelle pelaajalle myönteistä elämäntarkastuksellista reflektiota ja merkitys-

tä elämään. Laycock kuvaa yksityiskohtaisesti vallinnutta keskustelua ja sen syntyä sekä esittää peittelemättömän puolustuksen fantasiaviihteen, roolipelaamisen ja leikkimisen puolesta.

Kulttuurihistoriallisessa katsauksessaan Laycock kuvaa keskustelua mediasta, elokuvista ja kirjallisuudesta 1970-luvun alusta tähän päivään. Kristilliset liikkeet ovat kritisoineet korteilla ja nopilla pelattavia fantasiapelejä (myös fantasiaroolipelejä). Moraalipaniikin keskelle asettuu maailmanlaajuisen suosion saanut *Dungeons and Dragons* -peli. Sen fantasiamaailma rakentuu lohikäärmeiden, velhojen ja soturien perinteiseen kuvastoon ja tarinamaailmaan. Laycock tarkastelee kattavasti roolipelaamisen ilmiötä, fantasiapelaamisen historiaa sekä sitä, miksi erityisesti tämä peli lukkiutui kritiikin silmään.

Se mikä alkoi leikinä, muuttui uhkaavaksi. Teoksen ensimmäisessä osassa tarkastellaan kristillisten liikkeiden toiminnan, pelisuunnittelijoiden ja pelaajien kohtaloita. Laycock jakaa moraalikeskustelun kolmeen ajanjaksoon. Pelin syntyajoista eli 1970-luvun alusta puoleen väliin *Dungeons and Dragons* vakiintui suosituksi ajanvietteeksi yhdysvaltalaisen korkeakouluopiskelijoiden parissa. Peli yhdistettiin kuitenkin välittömästi kultteihin tai uususkonnollisiin liikkeisiin. Ajan henki liittyi vahvasti kokeilevan uuden teknologisen kehityksen tai uskonnollisuuden monimuotoistumiseen. Median ja elokuvien innovaatiot ja monikulttuurisuuden kasvu herätti monet ryhmät tarkastelemaan rajojaan. Julkiset keskustelut okkultismista ja satanismiin uhasta siirtyivät mukaan keskusteluun fantasiapeliin uhasta.

Laycock arvioi kylmän sodan, vierauden uhan ja dikotomisen maailmankuvan eräksi kritiikkiään synnyttäjiksi. Toisella ajanjaksolla eli tultaessa 1980-luvulle kristillinen oikeisto (muun muassa The New Christian Right) oli lausumissaan vaikuuttanut *Dungeons and Dragon-*